

Špela Frlic

SINJI GALEB / BITI SKUPAJ DOMA V ZGODBAH

Razmišljati o knjigah iz zbirke Sinji galeb, ki sem jih prebiral kot otrok, kasneje pa kot mama in pripovedovalka, ter o načinih, na katere so me zaznamovale kot bralko, delavko na področju besedne umetnosti ter avtorico prvenca *Bleščivka*, ki je v okviru 70. obletnice izšel v zbirki Sinji galeb, je svetlo početje. A je, kot vsak poskus pripovedovanja zgodbe, ki po svojo snov sega v otroške spomine, tudi precej asociativno. Zbirka Sinji galeb v moji glavi obstaja kot niz spominskih slik in ljubih oseb, ki jih prej kot jasna misel povezuje občutek. V tem prispevku pa me ne zanima toliko nizanje osebnih spominov na branje, čeprav so ti nedvomno prijetni. Zanima me, kako se je ta zgodbeni material razlil čez knjižne platnice in segel globlje v moje zasebno in delovno življenje. Mislim si, in to je tudi razlog, da si sploh drznem o tej temi pisati na tako oseben način, da je tako vsaj malo z vsemi nami, ki smo imeli to srečo, da nas je tu pa tam ob pravem času našla prava knjiga. Pri svojem razmisleku o zbirki Sinji galeb in pisanju *Bleščivke* sem se odprla na referenčni okvir, ki mi je profesionalno najbližje – pravlјice in pripovedovanje. O zgodbah iz zbirke Sinji galeb v nadaljevanju razmišljam s pomočjo petih gesel, ki sem si jih izposodila s seznama svojih pripovedovalskih razmislekov. To so: tradicija, repertoar skupnosti, branje kot dialog, zgodba, v kateri odmeva, ter zgodba in glas.

Reflecting upon the Sinji galeb books I have been reading as a child and later on as a mum and a story teller, as well as upon the many ways in which they have impacted me as a reader, worker in the field of literary art and as the author of my literary debut *Bleščivka*, published in the Sinji galeb at its 70th anniversary, is a joyful activity. But like every attempt of storytelling seeking subject matter in children's memories, it is also highly associative. The Sinji galeb collection in my mind is like a string of memory pictures and dear characters, more related to a feeling than to a clear thought. Yet in the present article my primary interest is not focused on my personal reading memories, however pleasant. Instead, I'm rather exploring the ways this storytelling material spilled over the book covers and reached deeper into my personal and professional life. I am of the opinion – this being one of the reasons why I even dare write about this topic in such a personal manner – that at least to a degree this is the case with all of us that have been so lucky in life as to have been found by just the right book at the right time every now and then. My reflections upon the Sinji galeb collection and *Bleščivka* are drawing from the reference frame I find closest in terms of profession - fairy tales and story telling. My thoughts about the Sinji galeb stories are based on the five keywords, borrowed from the list of my storytelling reflections. These are: tradition, repertoire of community, reading as a dialogue, story in which it echoes, as well as story and voice.

1. Tradicija

Če se pri svojem delu kot ustvarjalec veliko srečuješ s tradicijskim materialom, je razmislek o lastnem odnosu do tradicije eden ključnih korakov pri ustvarjalnem razvoju. Blizu mi je razumevanje, da je tradicija dinamičen *proces*, v katerem se prepletata težnja po stabilnosti in težnja po spremembi, težnja po ohranjanju in težnja po pozabi. Je proces, v katerem ustvarjalni posamezniki stare vsebine preobrazijo tako, da delujejo sveže ter zanimivo za sodobnega človeka. Pri tem črpajo in se naslanjajo na zgoščeno znanje in izkušnje svojih predhodnikov, hkrati pa morajo, če želijo materialu vdihniti vitalnost, zelo dobro razumeti svoj čas in njegove potrebe. Tudi prelom s tradicijo je v bistvu del tradicije.

V primeru ljudskih pravljic me npr. zanima, zakaj je nekatere najti le še na starem papirju, nekatere pa so brane in pripovedovane in poslušane vedno znova in koliko ima pri tej trdoživosti opraviti odlična in za aktualni čas občutljiva ubeseditev. Ustvarjanje tradicije (ne glede na področje) je tudi počasen proces, terja potrpežljivost in vztrajanje. 350 izdanih knjig v 70 letih zbirke *Sinji galeb* je ogromno. Ravno zaradi občudovanja vrednega števila izdaj pa nam zbirka ponuja možnost vpogleda v dolžino življenja literarnih zgodb med mladimi bralci. Dovolj časa je preteklo, da lahko vidimo, katere so se obdržale na situ časa in katere so bile prepuščene pozabi. Ko sem šla s prstom čez plakadni seznam naslovnih *Sinjih galebov*, sem si morala priznati, da, čeprav se imam za kar dosledno bralko, več kot dve tretjini knjig s tega seznama nisem prebrala in jih najbrž tudi nikoli ne bom. In da za nekatere izmed naštetih naslovov sploh še nisem slišala. Nekatera pa sem prebrala večkrat in so me v procesu odraščanja zelo zaznamovale. Kot otroško bralko so me seveda pritegnile dobro izpisane zgodbe. Uredniškega, prevajalskega, oblikovalskega, lektorskega znanja ter založniške vizije, ki so te zgodbe podpirali, nisem zaznavala. Znam pa vse to toliko bolj ceniti kot odrasla bralka. Zaradi avtoric in avtorjev, katerih literarno delo zelo cenim, in zgoščenega znanja številnih ljudi, ki so in še soustvarjajo zbirko, mi je res lepo, da je tudi moj literarni prvenec izšel v tej zbirki. Umeščanje v tovrstno knjižno tradicijo tako vidim kot nekakšno zavezo k stremljenju k najvišji kvaliteti, ki jo v danem trenutku kot avtorica zmorem. Na srečo pa biti povabljen v takšno družbo pomeni tudi, da ti ni treba hoditi sam in osamljen po poti do prve knjige, ampak ti s svojim znanjem trdno stojijo ob strani urednice, lektorice, oblikovalke ...

2. Zgodbeni repertoar skupnosti

Beseda repertoar v pripovedovalskem svetu pomeni nabor zgodb, ki jih lahko pripovedovalka, ker jih tako dobro pozna, pove kadarkoli brez posebne priprave. Pripovedovalkin repertoar se gradi počasi in je ponavadi bistveno manjši od siceršnjega števila zgodb, ki jih pripovedovalka pripoveduje ob različnih priložnostih. Ponavadi je tudi zelo oseben. Najlepše pri samem mentalnem obstoju repertoarja je, da se zgodbe, ki so v njem, med sabo oplajajo in dopolnjujejo. Z vsako novo zgodbo, ki jo pripovedovalka doda v svoj repertoar, se tudi ostale zgodbe spremenijo in poglobijo. Ta alkimija, ki povezuje zgodbe v trdno in živo pomensko mrežo, je najbrž razlog, da se zgodbe, čeprav jih pripoveduješ znova in znova, le redko zares iztrošijo.

Danes seveda ne moremo več pripovedovati ljudskih zgodb na enak način, kot so si jih pripovedovali v trdnih, večinoma kmečkih skupnostih, o katerih beremo v zapisih folkloristov. Te skupnosti, ki so se zbirale in poslušale zgodbe ob skupnem delu in drugih priložnostih, je povezoval tudi skupnostni repertoar zgodb, ki so jih vsi poznali, tudi če jih niso vsi aktivno pripovedovali. Tako so se npr., kot piše Milko Matičetov, pripovedovale lisičje zgodbe v Reziji. Skupno poznavanje zgodb je svojevrsten privilegij in pripovedovalcu odpre povsem drugačne pogoje za pripovedovanje. Kadar je zgodba vsem znana, postane v pripovedovanju pomembnejša od njene vsebine njena vsakokratna varianta, torej kako živo, duhovito, ustvarjalno, po svoje jo nekdo zna povedati. Hkrati pa lahko te vsebine in njihovi junaki, ki se kdaj tudi ločijo od zgodbe in prevzamejo simbolno funkcijo, postanejo referenčni material, s katerim se lahko na način uporabnih metafor, primerjav, ironizacije učinkovito pogovarjamo. Kot pripovedovalko, sploh ko pripovedujem otrokom, me tako vedno zanima, katere zgodbe vsi v prostoru poznamo in katere vsebine in izkušnje nas kot občinstvo povezujejo.

Če predvidevamo, da nek splošni zgodbeni repertoar naše ohlapne in razpršene bralske skupnosti tudi danes še obstaja, potem ta ni sestavljen (samo) iz ljudskih zgodb (čeprav nekatere zagotovo najdemo tudi med njimi, npr. Petra Klepca, Kralja Matjaža ...), ampak ga zapolnjujejo predvsem literarne zgodbe. Zagotovo pa so v njem zaradi uredniške vizije tudi temeljne knjige iz zbirke Sinji galeb. V mislih imam seveda *Piko Nogavičko*, *Ronjo*, *Kekca*, *Bratovščino Sinjega galeba*, *Malega princa* ... To so zgodbe, ki jih vsi poznamo (čeprav različno natančno) in ki nas ravno zaradi tega na nek način povezujejo. In že nismo čisto tuji drug drugemu, če smo pa brali iste knjige. Skupaj smo doma v teh zgodbah.

3. Branje kot dialog

Danes so knjige iz zbirke Sinji galeb zame predvsem možnost za dragocen dialog z otrokom. Zdi se mi kar privilegij, da obstajajo knjige, ki sem jih sama brala kot otrok, zdaj pa jih z enakim navdušenjem bere ali posluša, kadar mu berem jaz, moj sin. Tako se najini otroštvi povezujeta s krhko nitko razumevanja. Brala sva *Momo* in *Čudežno kredo*, *Lukca in njegovega škorca* ter *Pestrno*, *Ronjo* in *Brata levjesrčna* ... In se med branjem veliko pogovarjala. Starejši kot je moj otrok, počasneje nama gre branje, ker pogovor prevzema več in več prostora. Morda prav skozi ta akt skupnega branja najbolj jasno vidim, kako moj otrok iz dečka postaja fant, kako se poglobljata njegovo razmišljanje in občutenje sveta. Če bi obstajala anketa o najljubših prostočasnih družinskih aktivnostih, bi med različnimi možnimi odgovori zagotovo izbrala skupno glasno branje knjig.

4. Zgodba, v kateri odmeva

Če že poskušam odgovoriti na vprašanje, kdo mi je bil svetel zgled pri pisanju *Bleščivke* (to vprašanje mi je bilo prijazno ponujeno kot izhodišče za pripravo tega prispevka), potem naj omenim dva, ki pa imata s Sinjim galebom bolj malo skupnega: angleško pisateljico Angelo Carter in italijanskega pisatelja Itala Calvina.

Oba avtorja sta imela obsežno znanje s področja teorije pravljice, tako folkloristično kot literarno teoretsko. Oba sta v svojem pisanju navdih črpala tudi iz pravljčnih motivov, pri pripravi vsak svoje zbirke ljudskih pravlji pa sta avtorske težnje in avtorski glas stišala in ga podredila zakonitostim ljudske pravljice kot specifične forme.

Angela Carter je tik pred smrtjo pripravila konceptualno zame eno najzanimivejših zbirk ljudskih pravlji *The Virago Book of Fairytales*. Avtorski je predvsem izbor pravlji, v sama besedila pa, čeprav so mestoma zelo skopa in grobo izpisana, pisateljica ni posegala, ker je želela, da se v zbirki sliši mnoštvo različnih glasov. Italo Calvino pa se je še kot mlad avtor za dve leti zakopal v obsežen arhivski material ter iz njega izluščil zbirko italijanskih pravlji. V stremljenju k izčrpani pravljčni obliki ter iskanju enotnega sloga za izredno raznorodni material je izbrane pravljice priredil, skombiniral, dopolnil in zgladil v enovito zbirko, ki jo je veselje brati.

Izraz »jama, polna odmevov« sicer pripada Angeli Carter. Zdi pa se mi, da povzame princip, ki bi ga lahko pripisali obema omenjenima avtorjema. Namreč, da je avtorjeva zgodba lahko kot jama, v kateri kot različni glasovi odmevajo tudi številne druge zgodbe.

Razplastiti besedilo na način, da zmore različno govoriti različno starim bralcem, da zgodba ni samo linearna, ampak se s pomočjo upovedovanega materiala, referenc in sugestij širi na vse strani, se mi zdi najtežje dosegljiv ideal. A vredno je k njemu vsaj stremeti. Zame predstavlja enega od načinov, na katerega lahko v pisateljski dialog pritegnem zgodbe, besede in ideje avtorjev, ki jih občudujem. Ne zato, da bi si jih prilastila, ampak da bi se z njimi pogovarjala. In da bi z njihovo pomočjo širila polje doživljanja za bralce. Tako sem poskušala pisati *Bleščivko*.

5. Zgodba in glas

Ko pripovedujem, sta poleg besed moje glavno orodje glas in pogled. Izgovorjene besede so lahko manj slikovite, manj pomensko polne, ker jim čustveno razsežnost in globino dajeta glas in človeški stik, vzpostavljen s pogledom. Če poskusim isto zgodbo, ki je delovala, ko je bila povedana, zapisati na papir, ji naenkrat nekaj manjka. Ustno ni isto kot pisno. Čeprav se kot pripovedovalka že več kot petnajst let urim v oblikovanju učinkovite zgodbene dramaturgije, ritma stavkov in besed, je napisati zgodbo zame pomenilo odkrivati nov jezikovni kod. In marsikateri odtonek tovrstnega početja, tak občutek imam, je pri *Bleščivki* ostal še neraziskan. Četudi sem pisala tako (in ni šlo vedno zlahka), da bi te besede lahko delovale prebrane potihlo ali pa s pomočjo glasov zelo raznolikih bralcev, je bilo glasno prebiranje v procesu pisanja eden glavnih principov, s katerim sem krotila in udomačevala jezik *Bleščivke*.

In prepričana sem, da se zapisani zgodbi pozna, če jo avtor v procesu pisanja jasno sliši. Za kar nekaj danes klasičnih avtorjev vemo, da so svoje zgodbe, preden so jih utrdili na papirju, prebirali na glas drugim. Hans Christian Andersen je npr. svoje zgodbe pogosto pripovedoval otrokom, tudi s pomočjo papirnatih silhuet, ki jih je sproti izrezoval iz papirja.

Michael Ende je *Neskončno zgodbo* (eno mojih najljubših knjig za otroke), na glas prebiral vsaj svoji ženi. Charles Dickens je svoje knjige v procesu nastajanja redno prebiral številni publiki v skoraj performansih in glede na odzive poslušalcev

dopolnjeval svoje pisanje. Zdi se mi (a to je bolj slutnja kot dejstvo, ki bi ga lahko podprla z dokazi), da je knjige, ki so nastajale tudi skozi sprotno prebiranje, prostočasnim bralcem lažje brati na glas. Da se v strukturi jezika nekako bolj naravno prilegajo tudi dihu nešolanega bralca.

Učinkovite dramaturgije zgodbe, ki temelji na napetem dogajanju, pa sem se učila tudi skozi prirejanje *Bratovščine Sinjega galeba*, ki smo jo z glasbenikom Metodom Bankom in animatorjem Juretom Lavrinom v okviru Vodnikove domačije pred štirimi leti pripravili za festival Fabula. Zadovoljna sem bila šele s šesto različico priredbe, ki se je dokončno ustalila skozi pripovedovanja pred testno otroško publiko. Dopolnjevala in pilila sem jo, dokler nisem bila prepričana, da zares deluje in je delo končano. Ko smo jo letos po dveletnem covidnem premoru spet pripovedovali otrokom v Cankarjevem domu v okviru festivala Bobri, je bila tišina v dvorani neverjetno živa, otroci pa vsi do zadnjega odlični poslušalci – sodelavci.

Ko sem za otroke izrekala misel, ki jo Ivov oče na smrtni postelji zapusti sinu – da bi vsi, ki živijo na otoku, skupaj delali, se skupaj veselili in skupaj žalovali – so besede kar obvisle v dvorani. Po obrazih otrok sem videla, da so slišali, kaj je hotel povedati Seliškar. Toliko let je preteklo, odkar je nastala ta pustolovska zgodba, pa je njeno temeljno sporočilo, kot bi ga pisal za današnji čas.